

19. Yüzyıla ait Ermeni Harfli Türkçe Atasözleri Üzerine

On The Turkish Proverbs in Armenian Alphabet Belonging to 19 th Century

Hüseyin YILDIZ¹
Abdulkadir ÖZTÜRK²

Geliş Tarihi: 18.11.2016 / Düzenleme Tarihi: - / Kabul Tarihi: 25.11.2016

Özet

Türk milleti, tarih boyunca farklı coğrafyalarda farklı milletler ve topluluklar ile pek çok alanda iletişim ve etkileşim içerisinde olmuştur. Bu milletlerden birisi de Ermenilerdir. Hunların IV. ve V. yüzyıllar arasında Kafkasya'ya yerleşmeleri ile başlayan Türk - Ermeni ilişkileri, Kıpçaklar ile hem Hazar çevresinde hem de Kırım ve Doğu Avrupa'da daha da gelişmiştir. Öyle ki bazı Kıpçak toplulukları Ermeniler ile kurdukları yakın ilişkiler neticesinde Ermenilerin millî kilise dini olan Gregoryanlığı benimsemiş ve Ermeni harflerini kullanarak yazılı eserler meydana getirmişlerdir. Türk - Ermeni ilişkileri bununla sınırlı kalmamış ve Selçuklu ile Osmanlı dönemlerinde de aynı coğrafyayı paylaşmak üzere birlikte yaşamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin halen bir parçası olarak Türkiye'de yaşayan Ermeniler, tarihe dayalı Türk - Ermeni ilişkilerinin bugün de devam ettiğini göstermektedirler.

Osmanlı Devleti döneminde Ermeniler, özellikle tiyatro alanında sağladıkları katkılar ile tiyatronun yerleşip yaygınlaşmasında ve böylece Türk edebiyatının gelişiminde önemli roller üstlenmişlerdir. Yüzlerce yıl devam eden Türk - Ermeni ilişkilerinin bir sonucunu da her iki dilin söz varlığında görmek mümkündür. Türkçeden Ermeniceye, Ermeniceden de Türkçeye geçen kelimeler sayesinde etkileşimin bu derecede dillere de yansdığı tespit edilebilmektedir.

XIV. ve XV. yüzyıllarda başlayan Ermeni harfli Türkçe edebiyatının oluşumu ile bu alanda folklor, dil, edebî, dinî, tarih gibi konularda pek çok eserler meydana getirilmiştir. 1727 tarihinde Ermeni harfli Türkçe eserler basılmaya başlanmış ve günümüze dek dünyanın farklı şehir ve basım evlerinde iki binden fazla Ermeni harfli Türkçe eser basılmıştır.

Bu eserlerden birisi olan ve çalışmamıza kaynaklık eden *Turkish Proverbs* adlı eser, 1844 yılında S. Lazarus Ermeni Manastırı Basımevinde İngilizceye çevirisi ile yayınlanmıştır. Ermeni harfli Türkçe atasözlerinin yer aldığı bu eserden sonra, Ermeni harfli başka Türkçe atasözleri çalışmaları da yapılmış ve 1844 yılında basılan bu eser, onlara da kaynaklık etmiştir.

Bu çalışmada, *Turkish Proverbs* adlı eserin Ermeni harfleriyle karşılaştırmalı olarak metin çevirisi yapılacak, dizinler ve değerlendirme bölümleriyle sonraki çalışmalara kaynaklık ettiği ve öncü olduğu ispat edilmeye çalışılacak ve böylelikle bu alanda yeni çalışmalar yapacak araştırmacılara katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ermeni Alfabeti, Atasözleri, Türkçe, Ermenice, Dil İlişkileri

Abstract

Throughout history, Turkish nations have been communicated and interacted with the different nations and communities on many areas in different geographies. One of these nations are Armenians. Turkish-Armenian relations, Huns start to settlement to the Caucasus between IV. and V. centuries. It has developed widely with the Kipchaks and also in the Caspian regions as well as in the Crimea and Eastern Europa. So that some Kipchak communities adopted the Gregorian that the religion of the Armenian national church and they brought forth to written works with Armenian alphabet. Turkish-Armenian relations are not limited to this and they lived together to share the same geography in Seljuk and Ottoman periods. Armenians that living in Turkey and as part of the Republic of Turkish show that the Turkish-Armenian relations based on the tarie continue today.

¹ Yazışma Adresi: Dr., Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Edebiyatı Bölümü, Ordu, Türkiye. E-Posta: turkbilimci@gmail.com

² Yazışma Adresi: Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ordu, Türkiye. E-Posta: kadirozturk38@gmail.com

During the Ottoman period, Armenians supported an important role in the localization and especially they made in the field of theater with the contributions and thus they supplied in the development of Turkish literature. It is possible to see a result of Turkish-Armenian relations that lasted in the presence of both languages for hundreds years. It can be determined that the interaction is reflected in the languages at this point as well owing to the words which are from Turkish language to Armenian language and Armenian language to Turkish language.

Beginning of XIV. and XV. century, it has been created the some works with Armenian alphabet as folklore, language, literary, religious, history on this area. In 1727, Turkish books in written Armenian alphabet began to printed in different cities and printing house of the world. More than two thousand books printed in 1727-1968.

Turkish Proverbs, which is one of these works and which is a source of our works was published in 1844 as the English translation in S. Lazarus Armenian Monastery printery. After this work, in which the Turkish proverbs with Armenian alphabet were included. The other works about the Turkish proverbs with Armenian alphabet had been done. But this book sourced the other books.

In this work, Turkish Proverbs will translate texts as comparison with Armenian alphabet. It will be the source to the next work and it will be pioneer. So that it will contribute to the researcher who will make new works in this area.

Key words: Armenian Alphabet, Proverbs, Turkish, Armenian language, Language contacts

Giriş

Türk milleti, tarih boyunca farklı coğrafyalarda farklı milletler ve topluluklar ile pek çok alanda iletişim ve etkileşim içerisinde olmuştur. Bu milletlerden birisi de Ermenilerdir. Hunların IV. ve V. yüzyıllar arasında Kafkasya'ya yerleşmeleri ile başlayan Türk - Ermeni ilişkileri, Kıpçaklar ile hem Hazar çevresinde hem de Kırım ve Doğu Avrupa'da daha da gelişmiştir. Öyle ki bazı Kıpçak toplulukları Ermeniler ile kurdukları yakın ilişkiler neticesinde Ermenilerin millî kilise dini olan Gregoryanlığı benimsemiş ve Ermeni harflerini kullanarak yazılı eserler meydana getirmişlerdir. Türk - Ermeni ilişkileri bununla sınırlı kalmamış ve Selçuklu ile Osmanlı dönemlerinde de aynı coğrafyayı paylaşmak üzere birlikte yaşamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin halen bir parçası olarak Türkiye'de yaşayan Ermeniler, tarihe dayalı Türk - Ermeni ilişkilerinin bugün de devam ettiğini göstermektedirler.

Osmanlı Devleti döneminde Ermeniler, özellikle tiyatro alanında sağladıkları katkılar ile tiyatronun yerleşip yaygınlaşmasında ve böylece Türk edebiyatının gelişiminde önemli roller üstlenmişlerdir. Yüzlerce yıl devam eden Türk - Ermeni ilişkilerinin bir sonucunu da her iki dilin söz varlığında görmek mümkündür. Türkçeden Ermeniceye, Ermeniceden de Türkçeye geçen kelimeler sayesinde etkileşimin bu derecede dillere de yansdığı tespit edilebilmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, 2011a; Doğan-Öztürk 2016: 100-103).

XIV. ve XV. yüzyıllarda başlayan Ermeni harfli Türkçe edebiyatının oluşumu ile bu alanda folklor, dil, edebî, dinî, tarih gibi konularda pek çok eserler meydana getirilmiştir. 1727 tarihinde Ermeni harfli Türkçe eserler basılmaya başlanmış ve günümüze dek dünyanın yaklaşık 50 şehrinde ve 200 kadar basım evinde iki binden fazla Ermeni harfli Türkçe eser basılmıştır (Stepanyan, 2005: 22). Bu eserlerden bazıları günümüzde Kevork Pamukçıyan'ın eserlerinde olduğu gibi çeşitli makale ve kitaplara da konu edilmektedir (Pamukçıyan, 2002).

Türk dili tarih boyunca birden çok alfabeyle yazılmış ender dillerden biridir. Sözelimi Araplar, Çinliler, Hintliler, Gürcüler, Yunanlılar, Ermeniler vb. pek çok millet bazı harflerin yazımında değişiklikler olsa da alfabelerini değiştirmemiş, tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren asırlar boyunca aynı alfabeği kullanmışlardır. Ancak tarih boyunca farklı alfabelerle yazılmış Türkçe metinlere rastlanabilmektedir.

Nadir İlhan ilgili makalesinde alfabe değiştirmenin şu üç temel sebebinden bahsetmektedir (İlhan, 2011: 787):

1. Kültürel ve sosyal etkilere bağlı olarak alfabe değiştirmeler
2. Din değiştirme veya dini etkilerle alfabe değiştirme
3. Bağımsızlığın kaybedilmesine bağlı olarak alfabe değiştirmeler

Tarih boyunca savaşçı bir millet olan Türkler söz konusu olduğunda, fetih stratejisine bağlı olarak yayılarak değişen geniş coğrafya ve buna bağlı olarak gelişen komşuluk münasebetleri de sayılabilir. Bu dört temel sebepten en az birine bağlı olarak Türkler tarih boyunca pek çok alfabe kullanmışlardır. Türklerin kullandığı alfabeleri inceleyen Ercilasun 1977, Tekin 1997, Şirin 2006 gibi çalışmalarda bu konuya etraflıca değinilmektedir. Bu konudaki en son çalışma olarak Şirin 2015'e bakılacak olursa, Tablo 1'de görüldüğü üzere, iki bölümde toplam on iki alfabenin konu edildiği görülmektedir:

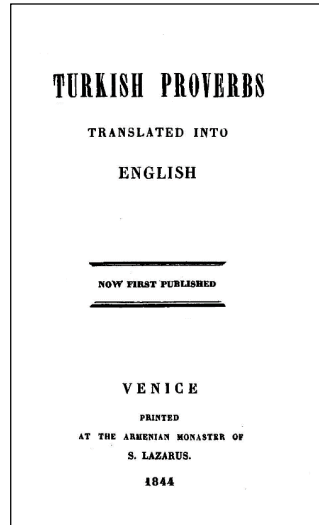
Tablo 1. Türkçenin kullanıldığı yazı sistemlerinin zaman dilimine göre Şirin 2015'ten hareketle gruplandırılması

TÜRK YAZI SİSTEMLERİNİN KULLANILDIĞI ZAMAN DİLİMİ	İLGİLİ ZAMAN DİLİMİNDE KULLANILAN ALFABE
Eski Çağ → Yeni Çağ	Köktürk, Mani, Soğut, Uygur, Brahmi, Tibet, Süryani, İbrani
Yakın Çağ	Grek, Arap, Kiril, Latin

Tekin 1997'de Şirin 2015'ten farklı olarak Ermeni alfabesine de yer verilmiştir (Tekin, 1997: 110-117). Ermeni harfleri Türklerin Kıpçak (Öztürk, 2011b) ve Oğuz tarafından iki farklı zaman diliminde kullanılmış ve buna bağlı olarak iki farklı çalışma alanı oluşmuştur. Hülya Kasapoğlu Çengel bu ayrımı şu şekilde ifade etmektedir (Kasapoğlu Çengel, 2012: 23-24):

16.-17. yüzyıllarda batı Ukrayna'da yazı dili olarak kullanılan ve en parlak dönemini yaşayan *Ermeni Harfli Kıpçakça*, Batılı ve Sovyet Türkologların araştırmalarında *Arméno-Coman*, *Armenisch-Kiptschakisch*, *Armeno-Qıpchaq*, *Armenian Qıpchaq*, *Armyano-kıpçakskiy yazık*, *Armyano-polovetskiy yazık* olarak geçer. Pritsak'ın *Armenisch-Kiptschakisch* yazısının (1959), M. Akalın tarafından Türkiye Türkçesine yapılan çevirisiyle birlikte (1979) bu dil, Türkiye Türkolojisinde *Ermeni Kıpçakçası* olarak benimsenmiştir; ancak, Anadolu sahasında yazılan Ermeni harfli Türkçe eserler, *Ermeni Harfli Türkçe* olarak ifade edilmiştir.

Bu çalışmada Anadolu sahasının dil özelliklerine göre yazılan, ancak Venedik'te yayınlanan *Turkish Proverbs* adlı eser (eserin kapağı için bkz. Şekil 1) üzerinde durulacaktır. Bahsi geçen eser hakkında bilgiler verildikten sonra, eserdeki Türkçe atasözlerinin önce Ermeni harfli orijinal biçimi verilecek sonra da yazıçevrimi yapılacaktır. Liste halinde sunulan atasözlerinin diğer çalışmalarla karşılaştırılarak analiz edileceği değerlendirme ve sonuç bölümüyle çalışma sonlandırılacaktır.

Şekil 1. *Turkish Proverbs* (1844)'ün Kapağı

Ermeni Harfli Atasözleri Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Türkiye'de Ermeni harfli Türkçe atasözleri kitaplarından ilk bahseden Turgut Kut'tur. Kut, 1983 yılında yayınlanan 'Ermeni Harfleriyle Basılmış Türkçe Atasözleri Kitapları' başlıklı çalışmasında 11 kitaptan bahseder. Bunların 9'u doğrudan atasözleri kitabıdır. Kut'un bahsettiği kitapların listesi şu şekildedir (Kut, 1983: 5):

1. Mecmua'i- Letayif ve Durub-ı Emsal. Asitane. 1870, 34 s.

2. Simon Culardyan. Türkçe Atasözleri. Dacgagan Aradzk, Venedik, 1882. [Venedik St. Lazare Mikhitarist manastırı kütüphanesinde bulunan Ermeni harfli Türkçe bir elyazmasında bulunan atasözlerinin bir bölümü burada yayınlanmıştır. İlerde başka bir yazımızda bu yazmadan bilgi verilecektir. Burada sözünü ettiğimiz basma kitabın Ermeni harfli Türkçe metni yanında Almanca, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca çevirileri de vardır. Bak. No. 6, 7, 8, 9.]
3. Mesel-i Mensur, Venedik, 1882.
4. Malatyalı Hamparsum Benneyan. Atalarsözü Külliyyatı (Aradzabadum), İstanbul, 1897.
5. Yozgatlı Gğemes Dadıryan. Kissadan Hisse ve Mülahazat-ı Ahlâkiye, 2 Cilt, 1901-1902.
6. Türkische Sprichwörter. Almacaya çeviren: A. Mary, Venedik, 1877.
7. Proverbes Türchs. Transcription Armenien. Traduit en Français, Venedik 1881.
8. Proverbi Popolari Turchi. Scritti con lettere Armene e tradotti in Italiano. Venedik, 1871.
9. Turkish Proverbs. Translated into English. Venedik, 1884. [Bundan başka 1860 ve 1880 tarihli baskıları da vardır.]

Türkiye’de Ermeni harfli Türkçe atasözleri kitapları üzerine yapılmış ikinci çalışma Zeki Kaymaz’a aittir. Kaymaz, 2013 yılında yayınladığı ‘Ermeni Harfli Bir Türkçe Atasözleri Kitabı’ başlıklı yazısında Kut 1983’te listelenen 6 numaralı çalışmayı neşretmiştir. Eserde zaman zaman rastlanan *i > e değişmesi*, *a > e değişmesi*, *ünlü türemesi*, *ötümsüzleşme* ve *ğ > y sızıcılığı* gibi ses olaylarına da değinen Kaymaz, eserde geçen 355 atasözünü bilinirlik ve söyleniş bakımından değerlendirmiş, son olarak çalışmanın sonunda da tıpkıbasım vermiştir (Kaymaz, 2013: 173-212).

ALPHABET.		ALPHABET.	
FORM.	NAME.	FORM.	NAME.
Ա.	ipe.	Ն.	noo.
Բ.	pen.	Շ.	shah. (of persia).
Գ.	kim.	Ո.	wo.
Դ.	ta.	Չ.	cha. (as in Charley).
Ե.	yetich.	Պ.	ba.
Զ.	za.	Ղ.	tjay.
Է.	a.	Ռ.	rah. (as in Write).
Ը.	yet.	Ս.	say.
Թ.	toe.	Վ.	vev.
Ճ.	g. (french).	Տ.	deunc.
Լ.	e.	Ր.	ra.
Լ.	lun. (as in Lunatic)	Յ.	zo.
Խ.	ch. (german).	Ի.	hune.
Ծ.	dza.	Փ.	pure.
Կ.	gain.	Ք.	li.
Հ.	ho.	Օ.	o.
Ձ.	ta.	Ֆ.	fa.
Ղ.	gad.		
Ճ.	jai.		
Մ.	men.		
Յ.	he.		

Şekil 2. Turkish Proverbs (1844)’ün başındaki Ermeni Alfabeti (s. 4-5).

Bahsi geçen konuda yapılmış son çalışma, Sabri Koz’a aittir. Koz, 2015 yılında Robert Dankoff Armağanı’nda yayınlanan ‘Ermeni Harfli Bir Türkçe Yazma Mecmûadan Atasözü ve Deyimler’ başlıklı yazısında Ermeni Harfli bir yazmadan hareketle tespit ettiği 75 atasözünden 53’ünü karşılaştırmalı olarak neşretmiştir. Koz, yazmanın 1888’den beş on sene geri tarihli olduğunu düşünmektedir (Koz, 2015: 285-314).

Ne Kut, ne de Kaymaz bu çalışmaya konu olan kitaptan bahsetmektedir. Koz ise esere, bir satırda bir kelimele bir tarih bilgisiyile (Koz, 2015: 287) değinmektedir.

Eserin baş kısmında atasözü listesine geçilmeden önce Şekil 2’deki Ermeni alfabetine yer verilmektedir.

Alfabe kısmından sonra 7.-33. sayfalar arasında 180 Ermeni harfli Türkçe atasözü bulunmaktadır. Sistem üst satırda Ermeni harfli Türkçe atasözü, alt satırda İngilizce çevirisi şeklindedir. Her atasözü bu sistemde hazırlanmış ve ortalama her sayfada 6-7 atasözüne yer verilmiştir. Bir ön söz, açıklama ya da nota atasözlerinden önce ya da sonra rastlanmamaktadır. Eserdeki son atasözü 180 ile numaralanmıştır, ancak 20. sayfanın sonunda bulunan 93. atasözünden sonra 21. sayfanın başındaki ilk atasözü Şekil 3’te görüldüğü üzere numaralanmamıştır. Onunla beraber doğru sayı 181’e ulaşmaktadır. 181. atasözünün bulunduğu sayfadan sonra kitaptaki yazılı bilgiler tamamlanmaktadır.

30 Without door like a Damascian. 87 The fire of the stove passes in coming for you. 88 The feast calls the musician and the 88 Better still than for a man. 88 I do not wear of robes, but I wear the 88 As mounted my horse I lost his 88 I wear a shirt of iron, but I wear the 88 The fox is the last to the spot of 88	31 Ufhusunlar olmasınlar hem de, ki olmasınlar. The guest is not welcome to the guest, but both to the host. 94 Money is needed Both by Monk and Dervish. 98 Your enemy desires that you should have shame. 96 I do not wear cloth, but I wear the salvage of it. 97 The camel went in search of horns and lost its ears. 98 It is well for a shopkeeper to be lame of one foot. 99 Soyun uzun akı kisa, akli kısa.

Şekil 3. Turkish Proverbs (1844)'ün 20. ve 21. sayfaları

Metin

1 **Էլ շագասը՝ քէօյլիւ շագասը :**

El şakası köylü şakası. → *El şakası hoyrat şakası.* TAD 4330

2 **Արայա կիտէն՝ փարայա կիտէր :**

Araya giden paraya gider. → *Araya giren daraya çıkar.* TAD 1030

3 **Գըզընը տէօյմէյէն՝ տիզընի տէօյէր :**

Kızını döymeyen dizini döyer. → *Kızını dövmeyen dizini döver.* TAD 7408

4 **Տէնիզէ տիւշէն՝ երլանա սարըլըր :**

Denize düşen yılanı sarılır. → *Denize düşen yılanı sarılır.* TAD 3515

5 **Ալանա սիվրիսինէք սազ տըր , ալմայանա
սավուլ զուրնա ազ տըր :**

Alana sivrisinek saz dır, almayana davul zurna az dır. → *Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul, zurna az.* TAD 978

6 **Սաչը ուզուն՝ ագըր գըսսա :**

Saçı uzun akli kisa. → *Saçı uzun, akli kısa.* TAD 8884

7 **Հարապ քէպապ հայ հայ , հիսապ քիթապ
վայ վայ :**

Şarab kebab hay hay, hisab kitab vay vay. → *Şarap kebab hay hay; hesap kitab vay vay.* TAD 9425

8 **Ալճակը էշէք՝ պինմէսի գօլայ :**

Alçacık eşek binmesi kolay. → *Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay.* TAD 678

9 **Աք աքճէ՛ գարա կիւն իջին տիր :**

Ak akce kara gün için dir. → *Ak akça kara gün içindir.* TAD 460

10 **Տօղու սէջլէյէնին պիր այաղը հօզէնկիտէ կէրէք :**

Doğru söyleyenin bir ayağı özengide gerek. → *Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek.* TAD 3825

11 **Տէլիէ հէր կիւն սլայրամ :**

Deliye her gün bayram. → *Deliye her gün bayram.* TAD 3470

12 **Գօրգան էվլատըն անասը աղլամամը :**

Korkan evladın anası ağlamamış. → *Kaçanın anası ağlamamış.* TAD 6617

13 **Սարի սիրքէ գասլընա զարար տր :**

Sarp sirke kabına zarar dır. → *Keskin sirke kabına zarar verir.* TAD 7254

14 **Քէօր գուշուն եռվասընը թանղըր եափար :**

Kör kuşun yuvasını Tanrı yapar. → *Garip kuşun yuvasını Hazreti Allah yapar.* TAD 5050

15 **Քէսէմէտիլին էլի հօփ տէ աննրնա գօ :**

Kesemediyin eli öp de annına ko. → *Kesemediğin eli öp de başına koy.* TAD 7237

16 **Պագըըզ վերիլէն աթըն տիշինէ պագըլմազ :**

Bakış verilen atın dişine bakılmaz. → *Bakış atın dişine bakılmaz.* TAD 1727

17 **Քէնտինտէն տիւշէն աղլամազ :**

Kendinden düşen ağlamaz. → *Kendi düşen ağlamaz.* TAD 7167

18 **Ալէմ իլէն օլան՝ տիւլիւն սլայրամ տր :**

Alem ilen olan düyün bayram dır. → *El ile gelen düğün bayramdır.* TAD 4307

- 19 **Ճամիկէ լազըմ՝ օլան՝ մէջիտէ հարամ տըր :**
Camiye lazım olan meçide haram dır. → *Mescide lazım olan medreseye haram.* TAD 8220
- 20 **Աճ՝ այր օյնամազ :**
Ac ayı oynamaz. → *Aç ayı oynamaz.* TAD 89
- 21 **Հէր գուշուն էթի եէնմէզ :**
Her kuşun eti yenmez. → *Her kuşun eti yenmez.* TAD 5830
- 22 **Սաղըր նէ քի իշխիրսէ՝ ուշտուրուր :**
Sağır ne ki işidirse uydurur. → *Sağır işitmez uydurur.* TAD 8913
- 23 **Հէր շէյ ինճէլքուն , ինսան գալընըգտան ԿԵՐԵԼԸ :**
Her şey incelikden, insan kalınlıktan kırılır. → *Her şey incelikten, insan kalınlıktan kırılır.* TAD 5855
- 24 **Գուրպէթլքսէ ըրսվայըգ չօգ օլուր :**
Kurbetlikde rısvaylık çok olur.
- 25 **Էօլիւյիւ կիւնիւնտէ աղարլար :**
Ölüyü gününde ağlarlar.
- 26 **Էր օյանան՝ պախթլը տըր :**
Er oyanan bakhtlı dır. → *Erken uyanan matlubuna erer.* TAD 4601
- 27 **Գաչան պալըգ պէօյիւք օլուր :**
Kaçan balık büyük olur. → *Kaçan balık büyük olur.* TAD 6613
- 28 **Երլ տէտիլին՝ երլտըրըմ տըր :**
Yıl dediğin yıldırım dır.
- 29 **Ազ վերէն՝ ճանտան վերիր :**
Az veren candan verir. → *Az veren candan, çok veren maldan.* TAD 1622
- 30 **Ֆուգարէլք ավէշտէն կէօմլէք տիր :**
Fukarelik ateşden gömlek dır. → *Borçlunun döşeği ateşten olur.* ADS I 678

- 31 **Վէջտէն նէ եաղմըշ քի՝ եէր գապուէթ յէսին :**
Göyden ne yağmış ki yer kabul etmesin. → *Gökten ne yağar ki yer kabul etmez.* TAD 5206
- 32 **Էլ քէսէսինաէն ճէօմէրտլիք :**
El kesesinden cömerdlik. → *El kesesinden cömertlik olmaz.* TAD 4318
- 33 **Ագըլ եաշտա տէյիլ՝ պաշտա տըր :**
Akıl yaşda deyil başda dır. → *Akıl yaşta değil başdadır.* TAD 528
- 34 **Պօշ իթին մէնզլիլ Եօգ :**
Boş itin menzili yok. → *Boş ite menzil olmaz (dolaşır gelir Van'ı).* TAD 2509
- 35 **Վէճէլէր կէպէ տիր , քիմ պիլեր նէլէր ոօ զար :**
Geceler gebe dir, kim bilir neler doğar. → *Geceler gebedir.* TAD 5073
- 36 **Եյէր զէման սանա ույմազսա , սէն զէմա նէ ույ :**
Eyer zaman sana uymazsa, sen zamane uy. → *Zaman sana uymazsa, sen zamana uy.* TAD 10536
- 37 **Մում քէնտինէ ըլըգ վէրմէզ :**
Mum kendine ışık vermez. → *Mum (çıra) dibine ışık vermez.* ADS I 2032
- 38 **Գուշա գանատ եիւք տէյիլ տիր :**
Kuşa kanad yük deyil dir. → *Kuş kanadına kira istemez.* TAD 7891
- 39 **Օգումագ պիլմէզ , կէօզլւ տէֆտէրտար լըգտա :**
Okumak bilmez, gözü defterdarlıkda. → *Okumak bilmez, gözü defterdarlıkta.* TAD 8517
- 40 **Վէօնիւլիւզ նամազ՝ կէյլէրէ անղմազ :**
Gönülsüz namaz göylere angmaz. → *Gönülsüz namaz göklere ağmaz.* TAD 5251
- 41 **Պին էօլլ , պիր պիչ :**
Bin ölç, bir biç. → *Bin ölçüp, bir biçmeli!* TAD 2184

- 42 **Իջտիւլինէ պագմազ , գօզ աղաճընտան
Թապուտ իսթէր :**
Öldüğüne bakmaz, koz ağacından tabud ister. → *Öldüğüne bakmaz da koz ağacından tabut ister.*
TAD 8618
- 43 **Իւզիւմ իւզիւմէ պագարազ՝ գարալըր :**
Üzüm üzümə bakarak kararır. → *Üzüm üzümə baka baka kararır.* ADS I 2467
- 44 **Աք շէքէր , պէյազ շէքէր , պիր տամարը
սոյա շէքէր :**
Ak şeker, beyaz şeker, bir damarı soya çeker. → *Ak şeker, beyaz şeker, bir damarı soya çeker.*
TAD 478
- 45 **Օյունա կիրէն՝ օյնայաճազ :**
Oyuna giren oynayacak. → *Oyuna giren oynamak gerek.* TAD 8579
- 46 **Քիմինէ հայ հայ , քիմինէ վայ վայ :**
Kimine hay hay, kimine vay vay. → *Kimine hay hay, kimine vay vay.* TAD 7451
- 47 **Ի՛ ֆէլէկ ֆէլէկ քիմինէ գալուն եէտի
րիրսին , քիմինէ քէլէկ :**
Ey! Feleg Feleg kimine kavun yedirirsin, kimine keleg. → *Felek, kimine kavun yedirir, kimine kelek.*
TAD 4917
- 48 **Վագըթսըզ էօթէն հօրօզուն պօյնունուքէ
սէրլէր :**
Vakitsiz öten horozun boynunu keserler. → *Vakitsiz öten horozun başını keserler.* TAD 9911
- 49 **Էքեապուր կէօզիւ փէրտէլի օլուր :**
Ekyabur gözü perdeli olur. → *Devletli gözü perdeli olur.* TAD 3670
- 50 **Ինսան տօղտուղունա պագմազ , տօյտուղու
նա պագար :**
İnsan doğduğuna bakmaz, doyduğuna bakar. → *İnsan doğduğu yerde değil, doyduğu yerde yaşar.*
TAD 6322
- 51 **Մաղրուրուն խասմի՛ ալլահ տըր :**
Mağrurun khasmi Allah dir. → *Mağrurun hasmı Allaktır.* TAD 8085

- 52 **Իշթահ տէտիլին՝ տիշ ալթընսա տըր :**
İştah dediğin diş altında dır. → *İştah dediğin dil altındadır.* TAD 6475
- 53 **Ես սիլա , ես Փարմագ գափու :**
Ya sila, ya parmak kapu.
- 54 **Իյնէ իլէ գույու գաղըմագ :**
İyne ile kuyu kazımak. → *İğne ile kuyu kazmaya benzer.* TAD 6172
- 55 **Եաղմուրտան գաչար իբէն , տօլույա լասթ
կէտիբ :**
Yağmurdan kaçır iken, doluya rast geldik. → *Yağmurdan kaçarken doluya tutuldu.* TAD 10074
- 56 **Տէվէտէն պէջիբ Ֆիլ վար :**
Deveden büyük fil var. → *Deveden büyük fil var.* TAD 3621
- 57 **Արապա գըրըլտըգտան սօնըրա՝եօլ կէօսթէ
րէն չօգ օլուր :**
Araba kırıldıktan sonra yol gösteren çok olur. → *Araba kırılınca yol gösteren çok olur.* TAD 997
- 58 **Ինսան ումտուղունու եէմէզ , պուտուղու
նու եէր :**
İnsan umduğunu yemez, bulduğunu yer. → *Misafir umduğunu yemez, bulduğunu yer.* TAD 8280
- 59 **Աճը փաթլիճանա գըրաղը չալմագ :**
Acı patlıcana kırağı çalmaz. → *Acı patlıcanı kırağı çalmaz.* TAD 68
- 60 **Չէքիշմէյինճէ՝ պիթիշմէզ :**
Çekişmeyince bitişmez. → *Çekişmeyince pekişmez.* TAD 2976
- 61 **Քէօրիւն իսթէտիլի՝ իբի կէօզ :**
Körün istediği iki göz. → *Körün istediği bir göz, ikisi olursa ne söz.* TAD 7711
- 62 **Կիւն տօղուշունտան պէլլի տիր :**
Gün doğuşundan belli dir. → *Kutlu gün doğuşundan bellidir.* TAD 7906

- 63 **Սէնի համամճը հտէն՝ պէնի տէ քիւլհան
ճը հտէր :**
Seni hamamcı eden beni de külhancı eder. → *Seni hamamcı eden beni de külhancı eder.* TAD 9075
- 64 **Հէր շիչէյին պիրէր գօգուսու օլուր :**
Her çiçeğin bir kokusu olur. → *Her çiçeğin bir kokusu olur.* TAD 5754
- 65 **Հէր խորօզ քէնտի չեօփլիլիւնտէ էօթէր :**
Her khoroz kendi çöplüyünde öter. → *Her horoz kendi çöplüğünde eşinir.* TAD 5791
- 66 **Գարընտաշը գարընտաշ եարատան՝ քէսէյի
այրը էթմիշ :**
Karındaşı karındaş yaradan keseyi ayrı etmiş. → *Kardeşi kardeş yaratmış, rızkını ayrı yaratmış.* ADS I 1668
- 67 **Զիֆթ օլսուն , մուֆթ օլսուն :**
Zift olsun, muft olsun. → *Müft olsun da zift olsun.* TAD 8311
- 68 **Եթէ էլ՝ պիր պաշ իջին տիր :**
İki el bir baş için dir. → *İki el bir baş içindir.* TAD 6209
- 69 **Աթտանկ տիւշիւպ՝ էշէյէ պինմէ :**
Atdan düşüb eşeye binme. → *Attan indirip eşeğe bindirdiler (Attan indi eşeğe bindi).* TAD 1412
- 70 **Գաշ եափարքէն՝ կէօզ չըգարմա :**
Kaş yaparken göz çıkarma. → *Kaş yaparken göz çıkarır.* TAD 6948
- 71 **Աման տէյէնէ գըրըճ օրմազ :**
Aman deyene kılıc olmaz. → *Aman diyene kılıç kalkmaz.* TAD 889
- 72 **Մալ ճանտան տրր :**
Mal candan dir. → *Mal canın yongasıdır.* TAD 8099
- 73 **Չէքտիրի կէօրտիւմ, իարէնտիւմ. իջինէ
կերտիւմ՝ իրէնտիւմ :**
Çekdiriyi gördüm ibrendim: içine girdim iyrendim. → *Çektiri'yi gördüm imrendim, içine girdim imrendim.* TAD 2982

- 74 **Ֆրրսանսար էլտէն գաչըրմամա :**
Firsandı elden kaçırmama. → *Fırsat elde iken kaçırma*. TAD 4959
- 75 **Եյեն պիլմէզ , տողլայան պիլըր :**
Yeyen bilmez, doğrayan bilir. → *Yiyen bilmez doğrayan bilir*. TAD 10381
- 76 **Գուրա թիւիւնիւ տէյիշիր , խույունու տէյիշմէզ :**
Kurd tüyünü deyişir, khuyunu deyişmez. → *Kurt tüyünü değiştirir huyunu değiştirmez*. TAD 7846
- 77 **Մարիֆէթ տէտիլին՝ չէօփ ալթընտա տըր :**
Marifet dediyin çöp altında dır.
- 78 **Տէնիզի կէօրմէտէն պաճաղընը սըղամա :**
Denizi görmeden bacağını sığama. → *Dereyi görmeden paçayı sıvar*. TAD 3535
- 79 **Ֆուգարէյէ խըյար վէրմիշէր , էյրի տիր տէյի՝ պէյէնմէմիշ :**
Fukareye khıyar vermişler, eyri dir deyi beyenmemiş. → *Dilenciye bir hıyar vermişler, iğri diye beğenmemiş*. TAD 3731
- 80 **Սինէք նէ տիր , լաֆին աուամըն միտէսինի պուլանտըրըր :**
Sinek ne dir, lakin adamın midesini bulandırır. → *Sinek küçüktür ama mide bulandırır*. TAD 9167
- 81 **Սէյլէյէնէ պագմա , սէյլէտէնէ պագ :**
Söyleyene bakma, söyledene bak. → *Söyleyene bakma söyletene bak*. TAD 9253
- 82 **Տաղ տաղա քիւսմիւշ , տաղըն խասպերի եօգ :**
Dağ dağa küsmüş, dağın haberi yok. → *Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış*. TAD 9592
- 83 **Էկէր փարան վարըսա , ագըլը սըն • էկէր փարան եօղուսա , ահմագ սըն :**
Eger paran var isa, akıllı sın: eger paran yokusa, ahmak sın. → *Paran varsa cümle alem kulun, paran yoksa timarhane yolun*. ADS I 2156
- 84 **Վէօմէքսիղին կէյնիւնտէն կիւնտէ օն սը չըն պէզ կէչէր :**

Gömlüksizin göynünden günde on arşın bez geçer. → *Donsuzun gönlünden dokuz top bez geçer.*
TAD 3893

- 85 **Սուֆրատան սօնոյրա ետղըլան մէքթուպ՝
Ճէհէննէմտէ օգուճուր :**

Sufradan songra yazılan mektub cehennemde okunur.

- 86 **Արնավուտ կիպի քիթապսըզ :**

Arnavud gibi kitabsız.

- 87 **Լէյլէյին էօմրիւ լակ լակ ըլան կէջէր :**

Leyleyin ömrü lak lak ilan geçer. → *Leyleğin ömrü lâklâkla geçer.* TAD 8052

- 88 **Գազան գազանա՝ տիպին գարա սըր տէմիշ :**

Kazan kazana dibin kara dır demiş. → *Tencere dibin kara, seninki benden kara.* TAD 9638

- 89 **Գումպարա օլսուն՝ իջէրտէ փաթլաարն :**

Kumbara olsun içerde patlasın.

- 90 **Արտընը քէս քի՝ պիր տէյէլիմ :**

Ardını kes ki bir deylim. → *Ardı arkası kesilmez.* TAD 1039

- 91 **Պէն պինէր իքէն՝ երեք տէ վերտիւէր կէօ
թիւր տէի :**

Bin biner iken yük de verdiler götür dei.

- 92 **Ազալար զէֆէ էթսին, այրլար փարալանսըն :**

Azalar zefk etsin, aylar paralansın.

- 93 **Թիլքինին կիտէճէյի՝ քիւրքճիւ տիւքքեանը :**

Tilkinin gideceyi kürcü dükkânı. → *Tilkinin dönüp geleceği yer kürcü dükkanıdır.* TAD 9677

- 94 **Միսաֆիր միսաֆիրի իսթեմէզ, էվ սահա
պը հիչ պիրինի :**

Misafir misafiri istemez, ev sahibi hiç birini. → *Misafir misafiri sevmez, ev sahibi ikisini de.* TAD 8278

- 95 **Կերէք ապտալ, կերէք տեվըիշ՝ փարա իլէ
պիթէր հէր իշ :**

Gerek abdal, gerek derviş, para ile biter her iş.

96 **Է՛Լ արը , տիւշման գայրէթի :**

El arı, düşman kayreti. → *El ârı düşman gayreti* TAD 4263

97 **Չուհայը կիյմէմիշիմ ամմա , քէնարընը թա
գընմըշմ :**

Çuhayı giymemişim amma, kenarını takınmışım. → *Çuhasını giymedikse, kenarını kuşandık.* TAD 3196

98 **Տէվէ պույնուզ արամայա կիթմիշ՝ գուհա
ղընը գայս էթմիշ :**

Deve buynuz aramaya gitmiş kulağını kayb etmiş. → *Deve boynuz ararken iki kulaktan da olmuş.* TAD 3587

99 **Տիւքքեանչընըն պիր այաղը գըրըգ կէրէք :**

Dükkâncının bir ayağı kırık gerek.

100 **Տօստ պաշա պագար , տիւշման այաղա :**

Dosd başa bakar, düşman ayağa. → *Dost başa bakar, düşman ayağa.* TAD 3898

101 **Պալըգ պաշտան պօգար :**

Balık başdan kokar. → *Balık baştan kokar.* TAD 1805

102 **Հաստասը արապայ ըլան :**

Hasdası arabay ilan.

103 **Խթէյէնին պիր եիւզիւ գարա , վէրմէյէնին
իքի եիւզիւ :**

İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü. → *İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü.* TAD 6411

104 **Ըրսըզտան ըրզընը սաթըն ալ :**

Irsızdan ırzını satın al.

105 **Փարայը վէրէն՝ տիւտիւշիւ չալար :**

Parayı veren düdüğü çalar. → *Parayı veren düdüğü çalar.* TAD 8729

106 **Քէօր քէօրէ ճըրթ տէմիշ :**

Kör köre cırt demiş.

107 **Սագալում թուլթուլմուշ, չուպուղումու
եագալում տէր :**

Sakalim tutuşmuş, çubuğumu yakayım der. → *Sakalım tutuştu, diyene: dur şu çubuğumu yakayım, der.* TAD 8940

108 **Հէր հօիոունա պիր հօի :**

Her hopuna bir hop.

109 **Մուհապպէթ իքի պաշտան, տէյիրմէն իքի
թաշտան :**

Muhabbet iki başdan, deyirmen iki taşdan. → *Muhabbet iki baştan olur.* TAD 8291

110 **Սէյլէսէն՝ սէօզ օլուր, սէյլէմէսէն տէրտ
օլուր :**

Söylesen söz olur, söylemesen derd olur. → *Söylesem söz olur, söylemesem derd.* TAD 9247

111 **Զօր ըլան կիւղէլիք օլմազ :**

Zor ilan güzellik olmaz. → *Zorla güzellik olmaz.* TAD 10694

112 **Եկէքէնի սուտա տըր :**

Yelkeni suda dır. → *Yelkenleri suya indirdi.* TAD 10279

113 **Հասթայա տէօշէք մի սօրարսըն :**

Hastaya döşek mi sorarsın. → *Hastaya döşek mi sorarsın?* TAD 5623

114 **Հաքիմիլէն հէքիմոէն թանղըր գուրթարա :**

Hakimilen hekimden Tangrı kurtara.

115 **Սույա սապունա տօգանմազ :**

Suya sabuna dokanmaz. → *Suya sabuna dokunmaz.* TAD 9348

116 **Կէչէն եանկընտան վէրանէսի վար :**

Geçen yangından veranesi var.

117 **Հէր քէս քէնտի էթտիլինի պուլուր :**

Her kes kendi ettiğini bulur. → *Herkes ettiğini bulur.* TAD 5929

- 118 **Հէր նէ էքերսէն՝ օնու պիչէրսին :**
Her ne ekersen onu biçersin. → *Ne ekersen onu biçersin.* TAD 8381
- 119 **Հէր գօյունու քէնտի պաճալընտան ասար
լար :**
Her koyunu kendi bacağından asarlar. → *Her koyun kendi bacağından asılır.* TAD 5825
- 120 **Ատամ տէյիւ, համամ գուպպէսի • Հէր նէ
տէսէն՝ օ սէսի չըգարրը :**
Adam deyil, hamam kubbesi. Her ne desen o sesi çıkarır.
- 121 **Տէրալի սէջլէյէն օլուր :**
Derdli söyleyen olur.
- 122 **Իպպուճուճու տամա աթարլար :**
Pabucunu dama atdılar. → *Pabuçları dama atıldı.* TAD 8676
- 123 **Քիմ եունտու, քիմ թարատը , սէօհպէթ
քիմէ եարատը :**
Kim yundu, kim taradı, sohbet kime yaradı. → *Kim yudu kim taradı sohbet kime yaradı.* TAD 7434
- 124 **Թօգ՝ աճըն հալինտէն նէ՞ աղնար :**
Tok acın halinden ne ağnar. → *Tok açın halinden bilmez.* TAD 9684
- 125 **Ուճուզ էթին չօրպասը տասարը օլուր :**
Ucuz etin çorbası dadsız olur. → *Ucuz etin yahnisi yavan olur.* TAD 9757
- 126 **Եքմէյի էքմէքճիտէն , էթի գասասպպուտն :**
Ekmeği ekmekciden, eti kassabdan. → *Ekmeği ekmekçide parayı/akçayı sarrafta görmek.* TAZD 1320
- 127 **Խըմիլըմ ըլան պուրունսուզ , պիբի պիբին
տէն ուղուրսուզ :**
Khımkhim ilan burunsuz, biri birinden uğursuz. → *Himhimla burunsuz birbirinden uğursuz.* TAD 5989
- 128 **Գանճա պարապար , մանճա պարապար :**
Kanca barabar, manca barabar. → *Kanca beraber, manca beraber.* TAD 6748

129 **Պիրինէ պիր , պէշ տէ զեյատէ :**

Birine bir, beş de ziyade.

130 **Սապր ըլան քորուք շարսպ օլուր , թութ եափրաղը սանտալ :**

Sabri lan koruk şarab olur, tut yaprağı sandal. → *Sabr ile koruk helva, dut yaprağı atlas üdibâ olur.* TAD 8872

131 **Նէ սօղանըն թաթըսը ,նէ տօնուզուն պէյաղը :**

Ne soğanın tatlısı, ne donuzun beyazı.

132 **Պիզ տէ չըրա սաթմաղա չըգտըգ , այ տա իւք ագչամտան յօղտու :**

Biz de çıra satmağa çıkdık, ay da ilk akşamdan doğdu.

133 **Պուլլուտտան նէմ գափմա :**

Buluddan nem kapma. → *Buluttan nem kapar.* TAD 2626

134 **Զուրնա իջինտէն փեշքէֆ :**

Zurna içinden peşref. → *Zurnada peşrev olmaz.* TAD 10713

135 **Եիւզիւ գասսապ սիւնկերի իւն սիւնմիլ :**

Yüzü kassab süngeri ile silinmiş. → *Yüzü kasap süngeri ile silinmiş.* TAD 10491

136 **Քէփէկք սըրըլը յըլա իշարէթ :**

Kepenk sırığı yıla işaret.

137 **Իվէ գաչան տելիլէրտէն տիր :**

Eve kaçan delilerden dir.

138 **Գուլաղը տելիք :**

Kulağı delik → *Kulağı delik.* TAD 7768

139 **Տէմիրի թավընտա տէօյերլեր :**

Demiri tavında döyerler. → *Demir tavında dövülür.* TAD 3489

140 **Գասապա եաղ գայկըսը , քէչիւն ճան :**

Kasaba yağ kaygısı, keçiye can. → *Kasaba yağ kaygusu, keçiye can korkusu.* TAD 6934

141 **Կեավորուն ազլը սօնդրատան կելիր :**

Gâvurun akli songradan gelir. → *Türk'ün akli sonradan gelir.* ADS I 2437

142 **Աստարը եիւզիւնտէն վիահալը :**

Asdari yüzünden pahalı. → *Astarı yüzünden pahalı.* TAD 1182

143 **Ջէնկինին կէօյնիւ օլունճա , ֆուգարէնին ճանը չըգար :**

Zenginın göynü olunca, fukarenin canı çıkar. → *Zenginın gönlü oluncaya kadar fukaranın canı çıkar.* TAD 10620

144 **Ազաչըգ աչըմ , գավկասըզ պաչըմ :**

Azacık aşım, kavgasız başım. → *Azacık aşım, ağrısız başım.* TAD 1642

145 **Մինարէյի չալան՝ գըլըֆընը հազըր էտէր :**

Minareyi çalan kılıfını hazır eder. → *Minareyi çalan kılıfını hazırlar.* TAD 8269

146 **Քէտի նէքի , պուտու նէ օլունն :**

Kedi ne ki, budu ne olsun. → *Kedi ne, budu ne?* TAD 7073

147 **Գան էյլէ , գանուն էյլէմէ :**

Kan eyle, kanun eyleme. → *Kan edene kanun ederler.* TAD 6728

148 **Էյրի կէմի , տօղբու սէֆէր :**

Eyri gemi, doğru sefer. → *Eğri gemi doğru sefer.* TAD 4186

149 **Իշտէն արթմազ , տիշտէն արթար :**

İşden artmaz, dişden artar. → *İşten artmaz dişten artar.* TAD 6482

150 **Տաղ տաղա գավուշմազ , ինսան ինսանա գավուշուր :**

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur. → *Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur.* TAD 3229

151 **Քէլ պաշա շիմշիր թարագ :**

Kel başa şimşir tarak. → *Kel başa şimşir tarak yakışır ya!* TAD 7102

- 152 **Ասոր չրգաճաղընա՝ կէօղիւ չրգարն :**
 Adı çıkacağına gözü çıksın. → *Adamın adı çıkacağına canı çıksın.* ADS I 80
- 153 **Չրգաճագ գան՝ տամարտա գալմազ :**
 Çıkacak kan damarda kalmaz. → *Çıkacak kan damarda durmaz.* TAD 3012
- 154 **Կէօղիւ իշտէ՝ գուլաղը քիրիշտէ :**
 Gözü işde kulağı kirişde. → *El işte akıl oynaşta.* TAD 4312
- 155 **Գարկայր պէյիւթ քի՝ կէօզ չրգարմաղա լազըմ՝ օյուր :**
 Kargayı böyüt ki göz çıkarmağa lazım olur. → *Kargayı besle gözünü oysun.* TAD 6886
- 156 **Քէնարընա պագ՝ պէզինի ալ, անասընա պագ՝ գրզընը ալ :**
 Kenarına bak bezi al, anasına bak kızını al. → *Kenarına bak bezini al, anasına bak kızını al.* TAD 7158
- 157 **Մուֆթ սիրքէ՝ պալտան թաթըլ տըր :**
 Muft sirke baldan tatlıdır. → *Bedava sirke baldan tatlıdır.* TAD 1981
- 158 **Ալմա սարը, սաթմա սարը՝ գափուհնտա վարըսա, գօվ տըշարը :**
 Alma sarı, satma sarı, kapunda varısa, kov dışarı. → *Alma sarı, satma sarı, kapındaysa kov dışarı.* TAD 833
- 159 **Եարամազ ատամ՝ եարասըզ օլմազ :**
 Yaramaz adam yarasız olmaz. → *Yaramaz yarasız olmaz.* TAD 10172
- 160 **Տօսթըլուգ գանթար ըլան, ալըշէրիշ մըս գալ ըլան :**
 Dostluk kantar ilan, alışveriş miskal ilan. → *Dostluk kantarla, alışveriş miskalle.* TAD 3926
- 161 **Գավլ օյուհնու պօզար :**
 Kavlı oyunu bozar. → *Zor, oyunu bozar.* TAD 10686
- 162 **Գավիլսիզ կիրէն՝ հագսըզ չրգար :**
 Kavilsiz giren haksız çıkar.

- 163 **Սագայը եօգ, սէօղիւ կէչմէզ :**
Sakalı yok, sözü geçmez. → *Sakalın yok ki sözüm dinlensin.* TAD 8941
- 164 **Պիր վար ըտը ագչամտան, պիր տէ տիւշտիւ
պաճտտան :**
Bir var ıdı akşamdan, bir de düşdü bacadan. → *Biri vardı gecedən, biri düştü bacadan.* TAZD 761
- 165 **Գապոււլ օլունմազ տուվայա՝ ամին տէնիւ
մէզ :**
Kabul olunmaz düvaya amin denilmez. → *Kabul olunmayacak duaya amin denmez.* ADS I 1631
- 166 **Էյեր էվլատըն էյի իսէ՝ մալը նէյլերսին .
էյեր ֆէնայրսա, կէնէ մալը նէյլերսին :**
Eyer evladın eyi ise, malı neylersin. Eyer fenayısa, gene malı neylersin. → *Oğlum deli malı neylersin, oğlum akıllı malı neylersin.* ADS I 2069
- 167 **Աճը աճըյը ալըր, սու սանճըյը :**
Acı acıyı alır, su sancıyı. → *Acı acıyı bastırır, su sancıyı.* TAD 66
- 168 **Փէք եիւրիւսէն՝ սայը տերէր, եավաշ եիւ
րիւսէն՝ այը տերէր :**
Pek yürüsen sayı derler, yavaş yürüsen ayı derler. → *Pek yürürsen deli gelin, yavaş yürürsen miskin gelin, derler.* TAD 107
- 169 **Տըշարըսը էլի եագար, իչերիսի պէնի :**
Dışarısı eli yakar, içerisi beni. → *Dışarısı eli yakar, içerisi beni.* TAD 3683
- 170 **Ո՛ւր տետիլերսէ՝ էօլտիւր տեմետիլեր ա՛ :**
Ur dedilerse öldür demediler a. → *Vur dedilerse öldür demediler a.* TAD 9989
- 171 **Սէօզ սէօղիւ աչար :**
Söz sözü açar. → *Söz sözü açar.* TAD 9267
- 172 **Իքի գըլըճ արասընտա :**
İki kılıc arasında. → *İki kılıç bir kına girmez.* TİA 1907
- 173 **Իքի այաղը պիր փապոււճտա :**

- İki ayağı bir pabucda. → *İki ayağını bir pabuca koydular.* TAD 6192
- 174 **Տենիզտէ պալըզ փազար օլմազ :**
Denizde balık pazar olmaz. → *Denizdeki balık pazar olmaz.* TAD 3508
- 175 **Հէր քէս քէնտի չբարընա պագար :**
Her kes kendi çıkarına bakar. → *Herkes kendi çıkarına bakar.* TAD 5937
- 176 **Պիր էլ սէս վերմէզ :**
Bir el ses vermez. → *Bir elin şamatası çıkmaz.* TAD 2275
- 177 **Տելին քէմիյի եօզ , սէյլեր :**
Dilin kemiği yok, söyler. → *Dilin kemiği yok, bildiğini söyler.* TAD 3743
- 178 **Հայտան կէլէն՝ հոյա կիտեր :**
Haydan gelen huya gider. → *Haydan gelen huya gider.* TAD 5653
- 179 **Սու պարտաղը՝ սու եօլունտա գըրըրը :**
Su bardağı su yolunda kırılır. → *Su testisi su yolunda kırılır.* TAD 9317
- 180 **Չինկեանէ չերկէսինտէ ըրաֆ արամա :**
Çingâne çergenesinde ıraf arama. → *Çingene çergesinde musandıra aramak.* TAZD 992
- 181 **Լաֆ ըլան իմարէթ գայնամազ :**
Laf ilan imaret kaynamaz. → *Lafı pilav pişmez.* TAD 8015

Dizin

a	adı	akıl	alışveriş	anasına	ardını
abdal	ağacından	akıllı	allah	angmaz	arı
ac	ağlamamış	aklı	alma	annına	arnavud
acı	ağlamaz	akşamdan	almayana	araba	arşın
acın	ağlarlar	al	altında	arabay	artar
acıyı	ağnar	alana	aman	arama	artmaz
açar	ahmak	alçacık	amin	aramaya	asarlar
adam	ak	alem	amma	arasında	asdanı
adamın	akce	alır	anası	araya	aşım

atdan	bezi	çeker	denilmez	döyer	fenayısı
atdılar	biç	çekişmeyince	denizde	döyerler	fırsandı
ateşden	biçersin	çergenesinde	denize	döymeyen	fil
atın	bilir	çıkacağına	denizi	düdüyü	fukarelik
ay	bilmez	çıkacak	der	dükkanının	fukarenin
ayağa	bin	çıkarmak	derd	dükkanı	fukareye
ayağı	biner	çıkarmaya	derdli	düşdü	gavurun
ay	binme	çıkarmak	derler	düşen	gebe
ayılar	binmesi	çıkarma	derviş	düşman	geceler
ayrı	bir	çıkarmağa	desen	düşüb	geçen
az	birer	çıkardık	deve	düvaya	geçer
azacık	biri	çıkarsın	deveden	düyün	geçmez
azalar	birinden	çıra	deyelim	eden	geldik
bacadan	birine	çiçeyin	deyene	eder	gelen
baçağından	birini	çingane	deyi	eger	gelir
baçağını	biter	çok	deyil	ekersen	gemi
bak	bitişmez	çorbası	deyirmen	ekmekciden	gene
bakar	biz	çöp	deyişir	ekmeyi	gerek
bakarak	boş	çöplüyünde	deyişmez	ekyabur	gibi
bakhtlı	boynunu	çubuğumu	dır	el	gideceyi
bakılmaz	bozar	çuhayı	dışarı	elden	giden
bakma	böyük	da	dışarısı	eli	gider
bakmaz	böyüt	dadsız	dibin	er	girdim
bakşış	budu	dağ	dilin	eşek	giren
baldan	bulandırır	dağa	dir	eşeye	gitmiş
balık	bulduğunu	dağın	diş	etdiyini	giymemişim
barabar	buluddan	dama	dışden	eti	gömlek
bardağı	bulur	damarda	dışine	etin	gömlüksizin
baş	burunsuz	damarı	dizini	etmesin	gönülsüz
başa	buynuz	davul	doğar	etmiş	gördüm
başda	camie	de	doğdu	etsin	görmeden
başdan	can	dedilerse	doğduğuna	ev	gösteren
başım	candan	dediyin	doğrayan	eve	götür
bayram	canı	defderdarlıkda	doğuşundan	evladın	göyden
belli	cehennemde	dei	dokanmaz	ey	göylere
beni	cırt	delik	doluya	eyer	göynü
beş	cömerdlik	delilerden	donuzun	eyi	göynünden
beyaz	çalan	deliye	dosd	eyle	göz
beyazı	çalar	demediler	dostluk	eyleme	gözü
beyenmemiş	çalmaz	demiri	doğduğuna	eyri	gün
bez	çekdiriyi	demiş	döşek	feleg	günde

<i>gününde</i>	<i>insan</i>	<i>kavilsiz</i>	<i>kıssa</i>	<i>mağrurun</i>	<i>ölüyü</i>
<i>güzellik</i>	<i>insana</i>	<i>kavl</i>	<i>kızını</i>	<i>mal</i>	<i>ömrü</i>
<i>hakimilen</i>	<i>ise</i>	<i>kavun</i>	<i>ki</i>	<i>malı</i>	<i>öp</i>
<i>haksız</i>	<i>istediyi</i>	<i>kavuşmaz</i>	<i>kim</i>	<i>manca</i>	<i>öten</i>
<i>halinden</i>	<i>istemez</i>	<i>kavuşur</i>	<i>kime</i>	<i>marifet</i>	<i>öter</i>
<i>hamam</i>	<i>ister</i>	<i>kayb</i>	<i>kimine</i>	<i>meçide</i>	<i>özengide</i>
<i>hamamcı</i>	<i>isteyenin</i>	<i>kaygısı</i>	<i>kirişde</i>	<i>mektub</i>	<i>pabucda</i>
<i>haram</i>	<i>iş</i>	<i>kaynamaz</i>	<i>kitab</i>	<i>menzili</i>	<i>pabucunu</i>
<i>hasdası</i>	<i>işaret</i>	<i>kayreti</i>	<i>kitabsız</i>	<i>mıskal</i>	<i>pahalı</i>
<i>hastaya</i>	<i>işde</i>	<i>kazan</i>	<i>ko</i>	<i>mi</i>	<i>para</i>
<i>hay</i>	<i>işden</i>	<i>kazana</i>	<i>kokar</i>	<i>midesini</i>	<i>paralansın</i>
<i>haydan</i>	<i>işidirse</i>	<i>kazımak</i>	<i>kokusu</i>	<i>minareyi</i>	<i>paran</i>
<i>hazır</i>	<i>iştah</i>	<i>kebab</i>	<i>kolay</i>	<i>misafir</i>	<i>paraya</i>
<i>hekimden</i>	<i>itin</i>	<i>keçiye</i>	<i>korkan</i>	<i>misafiri</i>	<i>parayı</i>
<i>her</i>	<i>iyne</i>	<i>keci</i>	<i>koruk</i>	<i>muft</i>	<i>parmak</i>
<i>hiç</i>	<i>iyrendim</i>	<i>kel</i>	<i>kov</i>	<i>muhabbet</i>	<i>patlasın</i>
<i>hisab</i>	<i>kabına</i>	<i>keleg</i>	<i>koyunu</i>	<i>mum</i>	<i>patlicana</i>
<i>hop</i>	<i>kabul</i>	<i>kemiyi</i>	<i>koz</i>	<i>namaz</i>	<i>pazar</i>
<i>hopuna</i>	<i>kaçan</i>	<i>kenarına</i>	<i>kör</i>	<i>ne</i>	<i>pek</i>
<i>horozun</i>	<i>kaçar</i>	<i>kenarını</i>	<i>köre</i>	<i>neler</i>	<i>perdeli</i>
<i>huya</i>	<i>kaçırmama</i>	<i>kendi</i>	<i>körün</i>	<i>nem</i>	<i>peşref</i>
<i>ıdı</i>	<i>kalınlıktan</i>	<i>kendinden</i>	<i>köylü</i>	<i>neylersin</i>	<i>rast</i>
<i>ılan</i>	<i>kalmaz</i>	<i>kendine</i>	<i>kubbesi</i>	<i>o</i>	<i>rısvaylık</i>
<i>ıraf</i>	<i>kan</i>	<i>kepenk</i>	<i>kulağı</i>	<i>okumak</i>	<i>sabrı</i>
<i>ırsızdan</i>	<i>kanad</i>	<i>kes</i>	<i>kulağını</i>	<i>okunur</i>	<i>sabuna</i>
<i>ırzını</i>	<i>kanca</i>	<i>kesemediyin</i>	<i>kumbara</i>	<i>olan</i>	<i>saçı</i>
<i>ısa</i>	<i>kantar</i>	<i>keserler</i>	<i>kurbetlikde</i>	<i>olmaz</i>	<i>sağır</i>
<i>işık</i>	<i>kanun</i>	<i>kesesinden</i>	<i>kurd</i>	<i>olsun</i>	<i>sahibi</i>
<i>ibrendim</i>	<i>kapma</i>	<i>keseyi</i>	<i>kurtara</i>	<i>olunca</i>	<i>sakalı</i>
<i>içerde</i>	<i>kapu</i>	<i>khaberi</i>	<i>kuşa</i>	<i>olunmaz</i>	<i>sakalım</i>
<i>içerisi</i>	<i>kapunda</i>	<i>hasmi</i>	<i>kuşun</i>	<i>olur</i>	<i>sana</i>
<i>için</i>	<i>kara</i>	<i>khımkhım</i>	<i>kuyu</i>	<i>on</i>	<i>sancıyı</i>
<i>içinden</i>	<i>karalır</i>	<i>khıyar</i>	<i>külhancı</i>	<i>onu</i>	<i>sandal</i>
<i>içine</i>	<i>kargayı</i>	<i>khoroş</i>	<i>kürkcü</i>	<i>oyanan</i>	<i>sarı</i>
<i>iken</i>	<i>karındaş</i>	<i>khuyunu</i>	<i>küsmüş</i>	<i>oynamaz</i>	<i>sarılr</i>
<i>iki</i>	<i>karındaşı</i>	<i>kılıc</i>	<i>laf</i>	<i>oynayacak</i>	<i>sarp</i>
<i>ile</i>	<i>kasaba</i>	<i>kılıfını</i>	<i>lak</i>	<i>oyuna</i>	<i>satın</i>
<i>ilen</i>	<i>kassab</i>	<i>kırağı</i>	<i>lakin</i>	<i>oyunu</i>	<i>satma</i>
<i>ilk</i>	<i>kassabdan</i>	<i>kırık</i>	<i>lan</i>	<i>ölç</i>	<i>satmağa</i>
<i>imaret</i>	<i>kaş</i>	<i>kırıldıkdan</i>	<i>lazım</i>	<i>öldür</i>	<i>sayı</i>
<i>incelikden</i>	<i>kavgasız</i>	<i>kırılır</i>	<i>leyleyin</i>	<i>öldüyüne</i>	<i>saz</i>

<i>sefer</i>	<i>söylemesen</i>	<i>tangrı</i>	<i>üzüm</i>	<i>yapar</i>	<i>yıldırım</i>
<i>sen</i>	<i>söyley</i>	<i>taradı</i>	<i>üzüme</i>	<i>yaparken</i>	<i>yok</i>
<i>seni</i>	<i>söylesen</i>	<i>tarak</i>	<i>vakitsiz</i>	<i>yaprağı</i>	<i>yokusa</i>
<i>ses</i>	<i>söyleyen</i>	<i>taşdan</i>	<i>var</i>	<i>yaradan</i>	<i>yol</i>
<i>sesi</i>	<i>söyleyene</i>	<i>tatlı</i>	<i>varısa</i>	<i>yaradı</i>	<i>yolunda</i>
<i>sığama</i>	<i>söyleyenin</i>	<i>tatlısı</i>	<i>vay</i>	<i>yaramaz</i>	<i>yundu</i>
<i>sın</i>	<i>söz</i>	<i>tavında</i>	<i>veranesi</i>	<i>yarasız</i>	<i>yuvasını</i>
<i>sırığı</i>	<i>sözü</i>	<i>tilkinin</i>	<i>verdiler</i>	<i>yaşda</i>	<i>yük</i>
<i>silâ</i>	<i>su</i>	<i>tok</i>	<i>veren</i>	<i>yavaş</i>	<i>yürüsen</i>
<i>silinmiş</i>	<i>suda</i>	<i>tut</i>	<i>verilen</i>	<i>yaz</i>	<i>yüzü</i>
<i>sinek</i>	<i>sufradan</i>	<i>tutuşmuş</i>	<i>verir</i>	<i>yazılan</i>	<i>yüzünden</i>
<i>sirke</i>	<i>suya</i>	<i>tüyünü</i>	<i>vermeyenin</i>	<i>yedirirsin</i>	<i>zarar</i>
<i>sivrisinek</i>	<i>süngerî</i>	<i>ucuz</i>	<i>vermez</i>	<i>yelkeni</i>	<i>zefk</i>
<i>soğanın</i>	<i>şakası</i>	<i>uğursuz</i>	<i>vermişler</i>	<i>yemez</i>	<i>zeman</i>
<i>songra</i>	<i>şarab</i>	<i>umduğunu</i>	<i>ya</i>	<i>yenmez</i>	<i>zemane</i>
<i>songradan</i>	<i>şeker</i>	<i>ur</i>	<i>yağmış</i>	<i>yer</i>	<i>zenginî</i>
<i>sorarsın</i>	<i>şey</i>	<i>uy</i>	<i>yağmurdan</i>	<i>yeyen</i>	<i>zift</i>
<i>soya</i>	<i>şimşir</i>	<i>uydurur</i>	<i>yakar</i>	<i>yıl</i>	<i>ziyade</i>
<i>söhbət</i>	<i>tabud</i>	<i>uymazsa</i>	<i>yakayım</i>	<i>yıla</i>	<i>zor</i>
<i>söyledene</i>	<i>takinmişim</i>	<i>uzun</i>	<i>yangından</i>	<i>yılana</i>	<i>zurna</i>

Değerlendirmeler ve Sonuç

1.1. Eserde yer alan 26 atasözü ADS I, TAD, TAZD ve TİA gibi kaynaklarda geçmemektedir.

1. Adam deyil, hamam kubbesi. Her ne desen o sesi çıkarır. TP 120
2. Arnavud gibi kitabsız. TP 86
3. Azalar zefk etsin, aylar paralansın. TP 92
4. Bin biner iken yük de verdiler götür dei. TP 91
5. Birine bir, beş de ziyade. TP 129
6. Biz de çıra satmağa çıkdık, ay da ilk akşamdan doğdu. TP 132
7. Derdli söyleyen olur. TP 121
8. Dükkâncının bir ayağı kırık gerek. TP 99
9. Eve kaçan delillerden dir. TP 137
10. Geçen yangından veranesi var. TP 116
11. Gerek abdal, gerek derviş, para ile biter her iş. TP 95
12. Hakimilen hekimden Tangrı kurtara. TP 114
13. Hasdası arabay ilan. TP 102
14. Her hopuna bir hop. TP 108
15. İrsızdan ırzını satın al. TP 104
16. Kavilsiz giren haksız çıkar. TP 162
17. Kepenk sırığı yıla işaret. TP 136
18. Kör köre cırt demiş. TP 106
19. Kumbara olsun içerde patlasın. TP 89
20. Kurbetlikde rısvaylık çok olur. TP 24
21. Marifet dediğin çöp altında dir. TP 77
22. Ne soğanın tatlısı, ne donuzun beyazı. TP 131
23. Ölüyü gününde ağlarlar. TP 25
24. Sufradan songra yazılan mektub cehennemde okunur. TP 85
25. Ya silâ, ya parmak kapu. TP 53
26. Yıl dediğin yıldırım dir. TP 28

- 1.2. Eserde yer alan bazı atasözlerinde ses olaylarına uğramış kelimelere rastlanmaktadır.
- 1.2.1. Yuvarlaklaşma: **-u- > -o-** → Deve *buynuz* aramaya gitmiş kulağını kayb etmiş. TP 98; ü- > ö- → Doğru söyleyenin bir ayağı özengide gerek. TP 10
- 1.2.2. İncelme: **-o- > -ö-** → Kim yundu, kim taradı, *söhbət* kime yaradı. TP 123
- 1.2.3. Genişleme: **-u- > -a-** → Suya sabuna *dokanmaz*. TP 115; **-ü- > -ö-** → Kaçan balık *böyük* olur. TP 27; Deveden *böyük* fil var. TP 56; Kargayı *böyüt* ki göz çıkarmağa lazım olur. TP 155
- 1.2.4. Ünlü türemesi: **ø > ı-** → Çingâne çergenesinde *ıraf* arama. TP 180
- 1.2.5. Ünsüz türemesi: **ø > -v-** → Kabul olunmaz *düvaya* amin denilmez. TP 165; **ø > -n-** → *Fırsandı* elden kaçırmama.
- 1.2.6. Ünsüz düşmesi: **v- > ø** → *Ur* dedilerse öldür demediler a. TP 170
- 1.2.7. Sızıcılışma: **-ğ- > -y-** → Kızını *döymeyen* dizini döyer. TP 3; Akıl yaşda *deyil* başda dır. TP 33; *Eyer* zaman sana uymazsa, sen zeman e uy. TP 36; *Öldüyüne* bakmaz, koz ağacından tabud ister. TP 42; *İyne* ile kuyu kazımak. TP 54; Körün *istediyi* iki göz. TP 61; Her *çiçeyin* birer kokusu olur. TP 64; Kurd *tüyünü deyişir*, khuyunu *deyişmez*. TP 76; *Leyleyin* ömrü lak lak ilan geçer. TP 87; Tilkinin *gideceyi* kürkcü dükkânı. TP 93; Parayı veren *düdüyü* çalar. TP 105; Her kes kendi *etdiyini* bulur. TP 117; Demiri tavında *döyerler*. TP 139; *Eyri* gemi, doğru sefer. TP 148; Dilin *kemiği* yok, söyler. TP 177; *Kesemediyin* eli öp de annına ko. TP 15; *Eyer* evladın eyi ise, malı neylersin. Eyer fenayisa, gene malı neylersin. TP 166; Alem ilen olan *düyün* bayram dır. TP 18; Kuşa kanad yük *deyil* dir. TP 38; İştah *dediyin* diş altında dır. TP 52; Her khoroz kendi *çöplüyünde* öter. TP 65; Atdan *düşüb eşeye* binme. TP 69; Fukareye khıyar vermişler, eyri dir deyî beyenmemiş. TP 79; **-k- > -y-** → *Göyden* ne yağmış ki yer kabul etmesin. TP 31; Gönülsüz namaz *göylere* angmaz.
- 1.2.8. Tonsuzlaşma: **g- > k-** → El arı, düşman *kayreti*. TP 96
- 1.2.9. Tonlulaşma: **-t- > -d-** → Akıl *yaşda* deyil *başda* dır. TP 33; Ucuz etin çorbası dadsız olur. TP 125; Her şey *incelikden*, insan *kalinlıktan* kırılır. TP 23; Okumak bilmez, gözü *defderdarlıkda*. TP 39; *Kurd* tüyünü deyişir, khuyunu deyişmez. TP 76; Söyleyene bakma, *söyledene* bak. TP 81; *Dosd* başa bakar, düşman ayağa. TP 100; Balık *başdan* kokar. TP 101; Söylesen söz olur, söylemesen *derd* olur. TP 110; Pabucunu dama *atdılar*. TP 122; Ekmeyi ekmekciden, eti *kassabdan*. TP 126; *Buluddan* nem kapma. TP 133; *Asdarı* yüzünden pahalı. TP 142; *İşden* artmaz, *dişden* artar. TP 149; Bir var ıdı akşamdan, bir de *düşdü* bacadan. TP 164; Gözü *işde* kulağı *kirişde*. TP 154; Sağır ne ki *işdirse* uydurur. TP 22; Fukarelik *ateşden* gömlek dir. TP 30; Kuşa kanad yük deyil dir. TP 38; Araba *kırıldıkdan* songra yol gösteren çok olur. TP 57; **-p > -b** → *Şarab kebab* hay hay, *hisab kitab* vay vay. TP 7; Sabrı lan koruk *şarab* olur, tut yaprağı sandal. TP 130; Atdan *düşüb eşeye* binme. TP 69; **-k > -g** → Ey! *Feleg Feleg* kimine kavun yedirirsin, kimine *keleg*. TP 47; **-ç- > -c-** → Tilkinin gideceyi *kürkcü* dükkânı. TP 93; Ekmeyi *ekmekciden*, eti *kassabdan*. TP 126; İki *kılıc* arasında. TP 172
- 1.2.10. Süreksizleşme: **-h- > -k-** → *Bakış* verilen atın dişine bakılmaz. TP 16; **-v- > -ğ-** → Denizi görmeden bacağına sığama. TP 78
- 1.2.11. Aykırılışma: **-r- > -l-** → Üzüm üzüm e bakarak *karalır*. TP 43
- 1.2.12. İkizleşme: **-s- > -ss-** → Ekmeyi ekmekciden, eti *kassabdan*. TP 126
- 1.3. Eserde yer alan bazı atasözleri, günümüzdeki versiyonlarıyla kıyaslandığında 24 atasözünde bazı kelimelerin eksik olduğu görülmektedir:
1. Alçacık eşek binmesi kolay. TP 8 → *Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay*. TAD 678
  2. Az veren candan verir. TP 29 → *Az veren candan, çok veren maldan*. TAD 1622
  3. Dilin kemiği yok, söyler. TP 177 → *Dilin kemiği yok, bildiğini söyler*. TAD 3743
  4. El kesesinden cömerdlik. TP 32 → *El kesesinden cömertlik olmaz*. TAD 4318
  5. Ey! Feleg Feleg kimine kavun yedirirsin, kimine keleg. TP 47 → *Felek, kimine kavun yedirir, kimine kelek*. TAD 4917

6. Eyer zaman sana uymazsa, sen zamane uy. TP 36 → *Zaman sana uymazsa, sen zamana uy.* TAD 10536
7. Geceler gebe dir, kim bilir neler doğar. TP 35 → *Geceler gebedir.* TAD 5073
8. Gün doğuşundan belli dir. TP 62 → *Kutlu gün doğuşundan bellidir.* TAD 7906
9. Her kes kendi etdiyini bulur. TP 117 → *Herkes ettiğini bulur.* TAD 5929
10. Her ne ekersen onu biçersin. TP 118 → *Ne ekersen onu biçersin.* TAD 8381
11. İki ayağı bir pabucda. TP 173 → *İki ayağını bir pabuca koydular.* TAD 6192
12. İlyne ile kuyu kazımak. TP 54 → *İğne ile kuyu kazmaya benzer.* TAD 6172
13. Kasaba yaz kaygısı, keçiye can. TP 140 → *Kasaba yağ kaygusu, keçiye can korkusu.* TAD 6934
14. Kazan kazana dibin kara dır demiş. TP 88 → *Tencere dibin kara, seninki benden kara.* TAD 9638
15. Kedi ne ki, budu ne olsun. TP 146 → *Kedi ne, budu ne?* TAD 7073
16. Körün istediği iki göz. TP 61 → *Körün istediği bir göz, ikisi olursa ne söz.* TAD 7711
17. Mal candan dır. TP 72 → *Mal canın yongasıdır.* TAD 8099
18. Muhabbet iki başdan, deyirmen iki taşdan. TP 109 → *Muhabbet iki baştan olur.* TAD 8291
19. Oyuna giren oynayacak. TP 45 → *Oyuna giren oynamak gerek.* TAD 8579
20. Tilkinin gideceyi kürkcü dükkânı. TP 93 → *Tilkinin dönüp geleceği yer kürkcü dükkanıdır.* TAD 9677
21. Yaramaz adam yarasız olmaz. TP 159 → *Yaramaz yarasız olmaz.* TAD 10172
22. Yelkeni suda dır. TP 112 → *Yelkenleri suya indirdi.* TAD 10279
23. Zengininin göynü olunca, fakarenin canı çıkar. TP 143 → *Zengininin gönlü oluncaya kadar fakaranın canı çıkar.* TAD 10620
24. Zurna içinden peşref. TP 134 → *Zurnada peşrev olmaz.* TAD 10713

1.4. Eserde yer alan bazı atasözleri, günümüzdeki versiyonlarıyla kıyaslandığında 53 atasözünde bazı kelimelerin farklı olduğu görülmektedir:

1. Ekmeyi ekmekciden, eti kassabdan. TP 126 → *Ekmeği ekmekçide parayı/akçayı sarrafta görmek.* TAZD 1320
2. Bir var ıdı akşamdan, bir de düştü bacadan. TP 164 → *Biri vardı gecedan, biri düştü bacadan.* TAZD 761
3. İki kılıç arasında. TP 172 → *İki kılıç bir kına girmez.* TİA 1907
4. Çingâne çergenesinde ıraf arama. TP 180 → *Çingene çergesinde musandıra aramak.* TAZD 992
5. El şakası köylü şakası. TP 1 → *El şakası hoyrat şakası.* TAD 4330
6. Korkan evladın anası ağlamamış. TP 12 → *Kaçanın anası ağlamamış.* TAD 6617
7. Tok acın halinden ne ağnar. TP 124 → *Tok açın halinden bilmez.* TAD 9684
8. Ucuz etin çorbası dadsız olur. TP 125 → *Ucuz etin yahnisi yavan olur.* TAD 9757
9. Sarp sirke kabına zarar dır. TP 13 → *Keskin sirke kabına zarar verir.* TAD 7254
10. Sabrı lan koruk şarab olur, tut yaprağı sandal. TP 130 → *Sabr ile koruk helva, dut yaprağı atlas üdibâ olur.* TAD 8872
11. Kör kuşun yuvasını Tangrı yapar. TP 14 → *Garip kuşun yuvasını Hazreti Allah yapar.* TAD 5050
12. Gâvurun akli songradan gelir. TP 141 → *Türk'ün akli sonradan gelir.* ADS I 2437
13. Kan eyle, kanun eyleme. TP 147 → *Kan edene kanun ederler.* TAD 6728
14. Kesemediyin eli öp de annına ko. TP 15 → *Kesemediğin eli öp de başına koy.* TAD 7237
15. Adı çıkacağına gözü çıksın. TP 152 → *Adamın adı çıkacağına canı çıksın.* ADS I 80
16. Gözü işde kulağı kirışde. TP 154 → *El işte akıl oynasta.* TAD 4312
17. Kargayı böyüt ki göz çıkarmağa lazım olur. TP 155 → *Kargayı besle gözünü oysun.* TAD 6886
18. Muft sirke baldan tatlı dır. TP 157 → *Bedava sirke baldan tatlıdır.* TAD 1981
19. Kavl oyunu bozar. TP 161 → *Zor, oyunu bozar.* TAD 10686
20. Sakalı yok, sözü geçmez. TP 163 → *Sakalın yok ki sözüm dinlensin.* TAD 8941
21. Eyer evladın eyi ise, malı neylersin. Eyer fenayısı, gene malı neylersin. TP 166 → *Oğlum deli malı neylersin, oğlum akıllı malı neylersin.* ADS I 2069
22. Bir el ses vermez. TP 176 → *Bir elin şamatası çıkmaz.* TAD 2275
23. Su bardağı su yolunda kırılır. TP 179 → *Su testisi su yolunda kırılır.* TAD 9317
24. Alem ilen olan düyün bayram dır. TP 18 → *El ile gelen düğün bayramdır.* TAD 4307
25. Laf ilan imaret kaynamaz. TP 181 → *Lafı pilav pişmez.* TAD 8015
26. Camiye lazım olan meçide haram dır. TP 19 → *Mescide lazım olan medreseye haram.* TAD 8220
27. Araya giden paraya gider. TP 2 → *Araya giren daraya çıkar.* TAD 1030

28. Sağır ne ki işidirse uydurur. TP 22 → *Sağır işitmez uydurur.* TAD 8913
 29. Er oyanan bakhtlı dir. TP 26 → *Erken uyanan matlubuna erer.* TAD 4601
 30. Fukarelik ateşden gömlek dir. TP 30 → *Borçlunun döşeği ateşten olur.* ADS I 678
 31. Mum kendine ışık vermez. TP 37 → *Mum (çıra) dibine ışık vermez.* ADS I 2032
 32. Kuşa kanad yük deyil dir. TP 38 → *Kuş kanadına kira istemez.* TAD 7891
 33. Vakıtsız öten horozun boynunu keserler. TP 48 → *Vakıtsız öten horozun başını keserler.* TAD 9911
 34. Ekyabur gözü perdeli olur. TP 49 → *Devletli gözü perdeli olur.* TAD 3670
 35. Alana sivrisinek saz dır, almayana davul zurna az dır. TP 5 → *Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul, zurna az.* TAD 978
 36. İnsan doğduğuna bakmaz, doyduğuna bakar. TP 50 → *İnsan doğduğu yerde değil, doyduğu yerde yaşar.* TAD 6322
 37. İştah dediğin diş altında dır. TP 52 → *İştah dediğin dil altındadır.* TAD 6475
 38. Yağmurdan kaçır iken, doluya rast geldik. TP 55 → *Yağmurdan kaçarken doluya tutuldu.* TAD 10074
 39. Araba kırıldıktan songra yol gösteren çok olur. TP 57 → *Araba kırılınca yol gösteren çok olur.* TAD 997
 40. İnsan umduğunu yemez, bulduğunu yer. TP 58 → *Misafir umduğunu yemez, bulduğunu yer.* TAD 8280
 41. Çekişmeyince bitişmez. TP 60 → *Çekişmeyince pekişmez.* TAD 2976
 42. Her khoroz kendi çöplüyünde öter. TP 65 → *Her horoz kendi çöplüğünde eşinir.* TAD 5791
 43. Karındaşı karındaş yaradan keseyi ayrı etmiş. TP 66 → *Kardeşi kardeş yaratmış, rızkını ayrı yaratmış.* ADS I 1668
 44. Atdan düşüb eşeye binme. TP 69 → *Attan indirip eşeye bindirdiler (Attan indi eşeye bindi).* TAD 1412
 45. Aman deyene kılıç olmaz. TP 71 → *Aman diyene kılıç kalkmaz.* TAD 889
 46. Denizi görmeden bacağını sığama. TP 78 → *Dereyi görmeden paçayı sıvar.* TAD 3535
 47. Fukareye khıyar vermişler, eyri dir deyi beyenmemiş. TP 79 → *Dilenciye bir hıyar vermişler, iğri diye beğenmemiş.* TAD 3731
 48. Dağ dağa küsmüş, dağın haberi yok. TP 82 → *Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış.* TAD 9592
 49. Eger paran var isa, akıllı sın: eger paran yokusa, ahmak sın. TP 83 → *Paran varsa cümle alem kulun, paran yoksa tımarhane yolun.* ADS I 2156
 50. Gömleksizin göynünden günde on arşın bez geçer. TP 84 → *Donsuzun gönlünden dokuz top bez geçer.* TAD 3893
 51. Ardını kes ki bir deyelim. TP 90 → *Ardı arkası kesilmez.* TAD 1039
 52. Çuhayı giymemişim amma, kenarını takınmışım. TP 97 → *Çuhasını giymedikse, kenarını kuşandık.* TAD 3196
 53. Zift olsun, muft olsun. TP 67 → *Müft olsun da zift olsun.* TAD 8311

1.5. Eserde {-Dır} bildirme eki ayrı bir kelime gibi yazılmıştır.

1.6. Eserin sözvarlığında bulunan ve TP 13'te geçen *sarp*, TP 67 ve TP 157'de geçen *muft*, TP 49'da *ekyabr* ve TP 180'de geçen *çergene* kelimeleri kelime sıklığı ve sözvarlığı araştırmacılarının dikkatini çekecek türdendir.

Kaynakça

- ADS I = Aksoy, Ö. A. (1993). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*. İstanbul: İnkılâp Yayınları
 Doğan, İ. ve Öztürk A. (2016). *Sorunları ve Tartışmalarıyla Türkçe*. Ankara: Gece Kitaplığı.
 Ercilasun, A. (1977). *Bugünkü Türk Alfabeleri I-II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
 İlhan, N. (2011). Türklerde Alfabe Değişirme Sorunu ve Türk Kültürü Açısından Sonuçları. 38. ICANAS (38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 10-15 Eylül 2007 Ankara, Türkiye) Bildiriler, Ankara, Cilt I-IV, 785-793.
 Kasapoğlu Çengel, H. (2012). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi, *Dil Araştırmaları*, 10: 17-81.
 Kaymaz, Z. (2013). Ermeni Harfli Bir Türkçe Atasözleri Kitabı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, XIII/1, 173-212.

- Koz, S. (2015). Ermeni Harfli Bir Türkçe Yazma Mecmûadan Atasözü ve Deyimler. *Çekirge Budu. Festschrift in Honor of Robert Dankoff. Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 44, 285-314.
- Kut, T. (1983). Ermeni Harfleriyle Basılmış Türkçe Atasözleri Kitapları. *Türk Folkloru*, Aralık, 53: 5.
- Öztürk, A. (2011a). Türk Ermeni İlişkilerinde Dil. *IJSES*, 1(1), 81-87.
- Öztürk, A. (2011b). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin Yayılma Alanları. *Gazi Türkiyat*, 8, 323-334.
- Pamukçuyan, K. (2002). *Ermeni Harfli Türkçe Metinler*. İstanbul: Aras Yayıncılık.
- Stepanyan, H. A. (2005). *Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727-1968)*. İstanbul: Turkuaz Yayınları.
- Şirin, H. (2015). *Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- TAD = Milli Kütüphane Başkanlığı. (2001). *Türk Atasözleri ve Deyimleri I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- TAZD = Akyalçın, N. (2012b). *Türkçenin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*. Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.
- Tekin, T. (1997). *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*. Ankara: Simurg Yayınları.
- TİA = Akyalçın, N. (2012a). *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz. Tanıklı Sözlük*. Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.
- TP = (1844). *Turkish Proverbs. Translated into English. Now First Published*. Printed at the Armenian Monaster of S. Lazarus. Venice.